Місячний Економічний Моніторинг України

№226, листопад 2023 року

Резюме

- За оцінкою ІЕД, темпи приросту реального ВВП сповільнились до 6,5% дпр в жовтні з 11,1% дпр у вересні.
- Україна успішно прорвала блокаду морських портів і змогла відновити експорт не тільки зернових, але й металургійної продукції морем: але поки що обсяги не достатні.
- Україна практично завершила ремонтну кампанію перед новим опалювальним сезоном.
- Страйк польських перевізників з 6-го листопада перешкоджає експорту українських товарів.
- Дефіцит торгівлі товарами та послугами сягнув нового історичного максимуму.
- В ухваленому парламентом Держбюджеті на 2024 рік передбачено зовнішнє фінансування у 41 млрд дол. США: 29 млрд дол. США ще не гарантовано міжнародними партнерами.
- У жовтні споживча інфляція вже склала 5,1% дпр, що в межах цілі НБУ. Це відбулось вперше з 2020 року, але відновлення економіки може пришвидшити зростання цін.
- НБУ не змінював відсоткові ставки за своїми операціями, але прирівняв облікову ставку до ставки за депозитними сертифікатами овернайт. Тому облікова ставка тепер - 16% річних.
- Зміни курсу гривні до долара поки залишались незначними: гривня укріпилась на 1,4%

Фінансується Європейським Союзом

ІЕД готує публікацію Макроекономічного моніторингу України за фінансової підтримки Європейського Союзу в рамках проєкту «Економіка України під час війни та підтримка українців, постраждалих від війни».

Автори: Олександра Бетлій, Ірина Коссе, Віталій Кравчук, Вероніка Мовчан

ВВП та реальний сектор: Сповільнення економічного зростання через ефект статистичної бази

За оцінкою ІЕД, темпи приросту реального ВВП сповільнились до 6,5% дпр в жовтні з 11,1% дпр у вересні. Це передусім наслідок меншого внеску сільського господарства до зростання через вищу статистичну базу жовтня минулого року. Однак за нашою оцінкою реальний ВВП в жовтні 2023 року був на 28% нижчим за показники жовтня 2021 року.

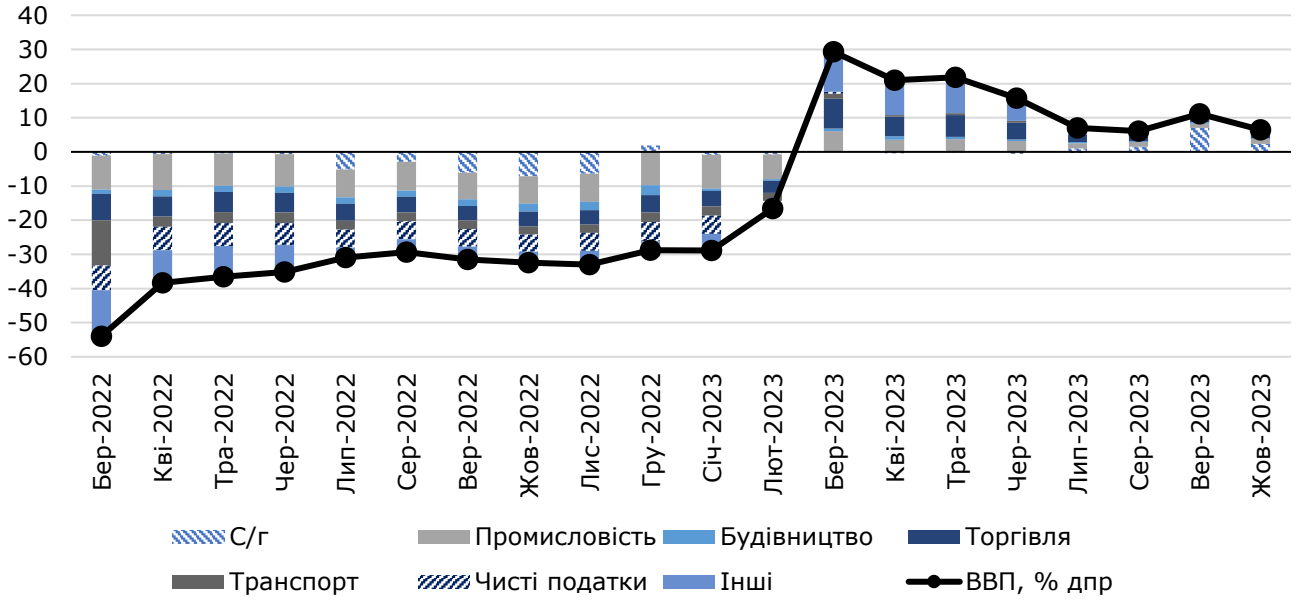
При цьому, за оцінкою реальна валова додана вартість (ВДВ) в промисловості навпаки зростала швидше внаслідок нижчої бази у жовтні 2022 року, коли росія почала завдавати ударів по енергетичній інфраструктурі. В переробній промисловості реальна ВДВ зросла на 16% дпр. Ситуація поліпшилась і в металургії, і в машинобудуванні. Результати опитування бізнесу, яке щомісяця проводить ІЕД, свідчать, що бізнес і надалі залишається оптимістичним та планує збільшувати виробництво.

Більше видобування руд та будівельних матеріалів сприяло зростанню реальної ВДВ в добувній промисловості, яке за оцінкою ІЕД становить 5% дпр. Виробництво в енергетиці зросло на 6,4% дпр через нижчу базу минулого року, коли енергетика страждала від обстрілів росії, а також через завершення планових ремонтів на АЕС та ТЕС. Втім відновлення було обмежене аварійними запинками ТЕС через негоду або обстріли.

За нашою оцінкою реальна ВДВ в транспорті скоротилась в жовтні на 1,8% дпр, що стало наслідком логістичних проблем. Україна успішно прорвала блокаду морських портів і змогла відновити експорт не тільки зернових, але й металургії морем, але поки що значно меншими обсягами – минулого року в жовтні повністю працював зерновий коридор. Однак в жовтні 2023 року експорт зокрема автомобільним транспортом через західний кордон було обмежено політикою наших сусідів, передусім Польщі.

Реальна ВДВ в торгівлі за оцінкою зростала завдяки відновленню імпорту та зростанню номінальних доходів споживачів на фоні зниження інфляції. Певну роль у цьому зіграло збільшення попиту на пристрої необхідні у випадку перебоїв у доступі до електроенергії, через очікувані обстріли росією енергетичної інфраструктури.

Рисунок 1: Внески до реального ВВП, в.п.

Джерело: оцінка ІЕД, зроблена за підтримки Програми USAID "Конкурентоспроможна економіка України"

Мінекономіки переглянуло прогноз на цей та наступний роки в межах бюджетного процесу. Тепер показники бюджету базуються на прогнозі зростання реального ВВП на 5,0% у 2023 році та 4,6% дпр в 2024 році. При цьому, в урядовому прогнозі передбачено повільніше зростання інфляції, ніж очікували раніше. НБУ також переглянув свій макропрогноз в останньому інфляційному звіті: його оцінка ВВП песимістичніша за урядову, а прогноз інфляції нижчий. З огляду на дещо змінену політику НБУ уряд також тепер очікує сильнішу гривню, ніж раніше. Загалом зміни в макропрогнозі майже не призвели до змін в планованих доходах бюджету через

різносторонність впливу цих змін (прогнозний номінальний ВВП зменшився лише на 2% після оновлення прогнозу МінЕк).

Таблиця 1: Основні економічні показники на 2023-2024 роки

Показник	2022 рік Факт	Міністерство економіки				НБУ	
		2023 рік, прогноз на 1ше читання	2023 рік оновлений прогноз	2024 рік, прогноз на 1ше читання	2024 рік оновлений прогноз	2023 рік прогноз	2024 рік прогноз
Номінальний ВВП, млрд грн	5 191	6 370	6 466	7 825	7 643	6 625	7 730
% дпр	-29,1	2,8	5,0	5,0	4,6	4,9	3,6
ІСЦ, грудень до грудня, % дпр	26,6	14,7	7,1	10,8	9,7	5,8	9,8
Середня заробітна плата, грн	14 847	18 118	18 527	21 852	21 809		
Обмінний курс, грн / дол. США, сер.	32,3	37,5	36,9	41,4	40,7		

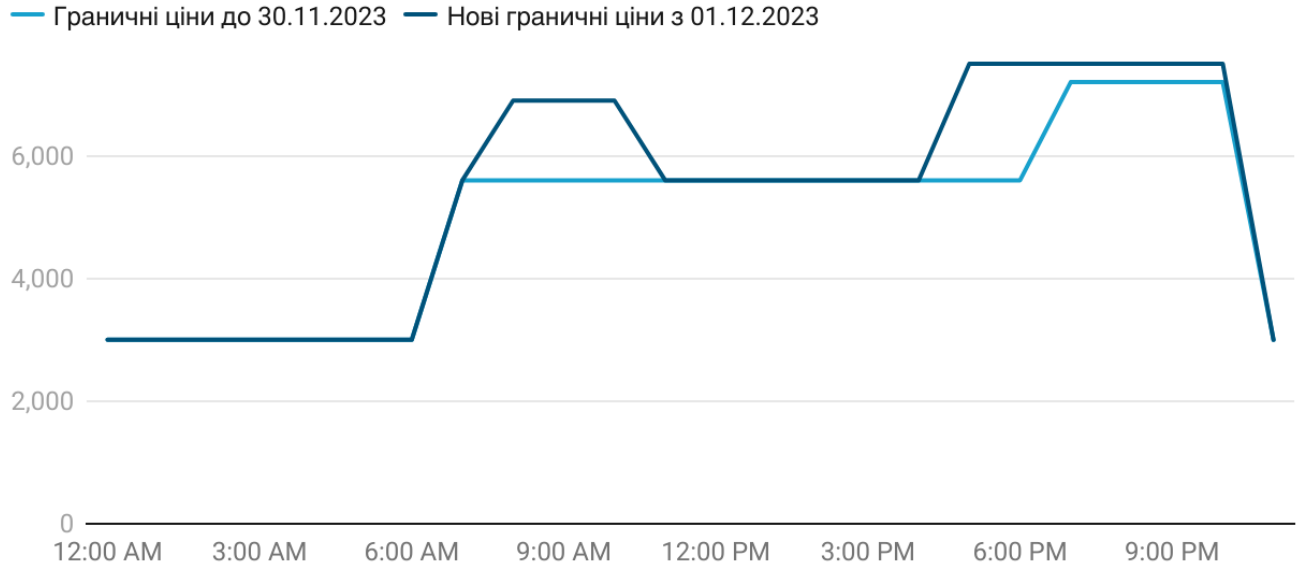
Джерело: Проєкт Держбюджету на 2021 рік, Інфляційний звіт НБУ за жовтень 2023 р.

Енергетика: зросли ціни на ринку електроенергії

Електроенергія. Україна практично завершила ремонтну кампанію перед новим опалювальним сезоном. Проте деякі енергоблоки ТЕС та ВЕС зупиняють на аварійний ремонт через російські обстріли.

Регулятор енергоринку НКРЕКП підняв граничні ціни на електроенергію на ринку «на добу наперед». В середньому зростання складає від 4% до 23% в залежності від часу доби та вплине на вартість електроенергії для бізнесу. Так, максимальна вартість електроенергії під час ранкового піку споживання зросте в грудні з 5600 до 6900 грн/МВт*год. Після першого підвищення граничних цін в червні цього року на 40-80% середня ціна електрики для бізнесу зросла, за оцінками експертів, на 23%. Головна мета змін, за словами НКРЕКП, – зробити імпорт електрики взимку вигідним, щоб уникнути можливого дефіциту.

Рисунок 2: Граничні ціни на ринку електроенергії, грн/МВт·год

Джерело: НКРЕКП

Газ. «Укргазвидобування» пробурила дві високопродуктивні свердловини, які збільшили добовий видобуток державного видобувника на 500 тисяч кубометрів газу. В 2022 році

компанія видобула 12,5 млрд куб. м природного газу, що на 3% менше, ніж в 2021 році. Мета – збільшити у 2023 році видобуток природного газу до 13,5 млрд куб. м.

За січень-жовтень 2023 року «Оператор ГТС України» транспортував в Україну понад 4,2 млрд кубометрів природного газу з ЄС та Молдови. Це утричі більше, ніж було транспортовано за аналогічний період минулого року (1,4 млрд куб. м). З цього обсягу 2,5 млрд куб. м газу належить іноземним компаніям і зберігається в українських газосховищах. Зацікавленість іноземних трейдерів в українських ПСГ зросла після сертифікації наших сховищ за європейськими стандартами. Запаси природного газу у підземних сховищах вже перевищують 16 млрд кубометрів, їх достатньо для проходження опалювального сезону.

Нафта. Блокування польськими перевізниками пунктів пропуску може негативно вплинути на постачання пального в країну. Акція, яка почалася 6 листопада, може тривати до кінця року і ускладнити завезення пального. За оцінками експертів, найбільш вразливим є постачання скрапленого газу, 36% імпорту якого завозиться автомобільним транспортом.

Транспорт: Поліпшилась робота портів, але заблокований автотранспорт на кордоні з Польщею

Морський транспорт. 10 серпня 2023 року Військово-морські сили Збройних Сил України повідомили про тимчасовий гуманітарний коридор для торговельних суден, що йдуть до та з портів України. З того часу коридором скористались понад 100 суден. На використання альтернативного морського коридору встановлене щоденне обмеження по кількості суден на вхід та вихід. Дані обмеження встановлені ВМС ЗСУ з метою забезпечення безпеки конвою.

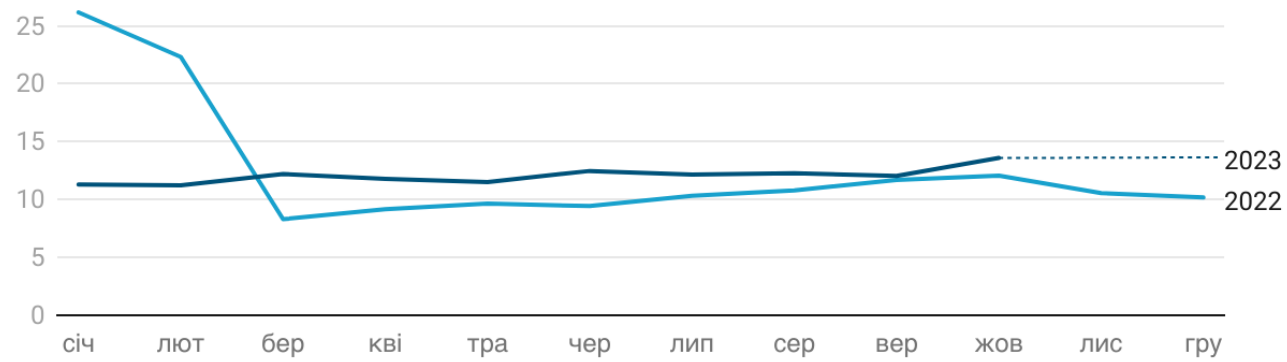
Із 8 серпня 2023 року по 13 листопада вже 100 суден експортували 3,7 млн т аграрної продукції та продукції ГМК. Найважливіше, що порти запрацювали як на експорт, так і на імпорт вантажів. Проте повноцінною заміною зернової угоди тимчасовий коридор поки не став – з 8 серпня по 13 листопада 2022 року через порти Одеси було вивезено 10,3 млн т зернових та олійних.

Загальний експорт агропродукції морем та річкою у жовтні склав близько 3 млн тонн. Відновлення експортних відвантажень морем зменшує товаропотік в напрямку Дунаю.

Проте працювати в портах стає дедалі небезпечніше. 8 листопада Росія обстріляла цивільне судно під прапором Ліберії під час його заходу в один із портів Одеської області, є загиблі та поранені. Це вже 21-ша цілеспрямована атака Росії по українській інфраструктурі після виходу з зернової угоди: відтоді ворог пошкодив понад 160 об'єктів інфраструктури та 122 транспортні засоби.

Залізничний транспорт. Пожвавлення роботи морських портів позитивно вплинуло на залізничний транспорт. Упродовж жовтня залізницею України перевезено 13,6 млн т вантажів, зростання на 13% дпм. Основними експортними товарами є залізна та марганцева руда (39%) та зерно і продукти перемелу (35%). Перевезення руди до портів та на західний кордон в жовтні зросло на 33% дпм до 2 млн т. Зерна залізницею до українських портів відправили 982,6 тис. тонн, що у 3,2 рази більше, ніж у вересні. Водночас відправлення зернових у напрямку західних прикордонних переходів скоротилось на 2,6% до 748 тис. тонн. Загалом обсяг залізничних перевезень до портів та західного кордону сягнув 4,88 млн т, що на 36% більше, ніж у вересні.

Рисунок 3: Перевезення вантажів залізницею, млн т

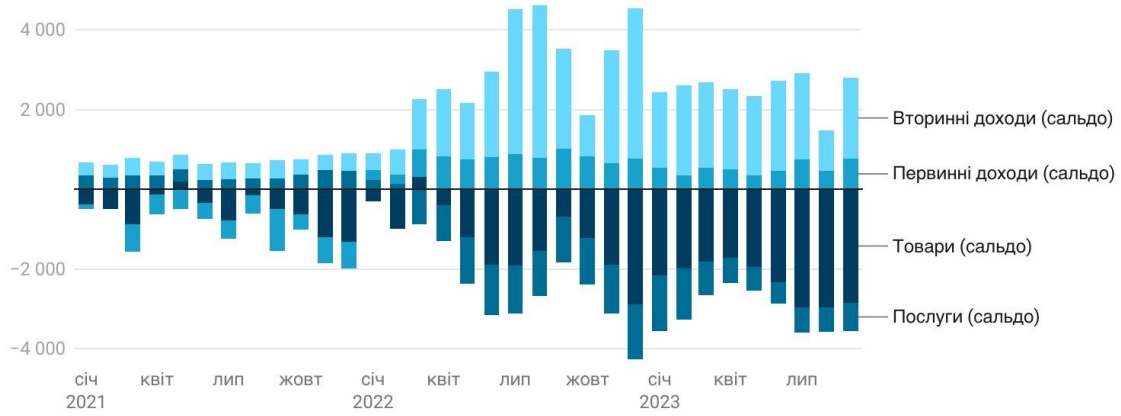
Джерело: «Укрзалізниця»

Автомобільний транспорт. З 13:00 6 листопада польські перевізники перекрили три найбільші пункти пропуску між країнами: «Корчова – Краківець», «Гребенне – Рава-Руська», «Дорогуськ – Ягодин» для руху вантажного транспорту. Акція планується до кінця року. Станом на 9 листопада заблокованими з обох сторін є понад 20 тисяч фур. Польські перевізники вимагають повернути систему дозволів для українських перевізників, посилити для іноземних перевізників правила перевезень за ЄКМТ, заборонити реєструвати компанії в Польщі, якщо фінанси компанії знаходяться не на території ЄС, створити окрему чергу для польських перевізників у «єЧерзі» для авто на номерах ЄС, створити окрему чергу на всіх кордонах для порожніх фур та надати польським перевізникам доступ до системи «Шлях». Транспортні міністерства України та Польщі намагаються домовитись з протестувальниками пропускати певні групи вантажів. Позиція України – жодних змін чи скасування Угоди про лібералізацію автомобільних перевезень.

Зовнішня торгівля: Дефіцит торгівлі товарами та послугами сягнув нового історичного максимуму

У другій половині 2023 року погіршився стан рахунку поточних операцій платіжного балансу, що пов'язано в першу чергу зі зростанням дефіциту торгівлі товарами та послугами. Станом на дев'ять місяців 2023 року дефіцит торгівлі товарами та послугами склав 28,0 млрд дол. США, що є черговим історичним максимумом. Більша частина дефіциту сформувалась у торгівлі товарами, де приріст імпорту контрастує з падінням експорту. У січні-вересні 2023 року експорт товарів, за даними НБУ, склав 25,8 млрд дол. США (-15% дпр), тоді як імпорт становив 46,5 млрд дол. США (+19% дпр). Зниження експорту пов'язано з торговельними обмеженнями з боку країн-сусідів та ускладненням логістики. Позитивні зрушення у відновленні морських перевезень без російської участі надзвичайно важливі, але поточні обсяги залишаються низькими. Блокування польськими перевізниками частини автомобільних вантажних перевезень, яке почалось у листопаді, створює додаткові ризики.

Рисунок 4: Структура рахунку поточних операцій платіжного балансу

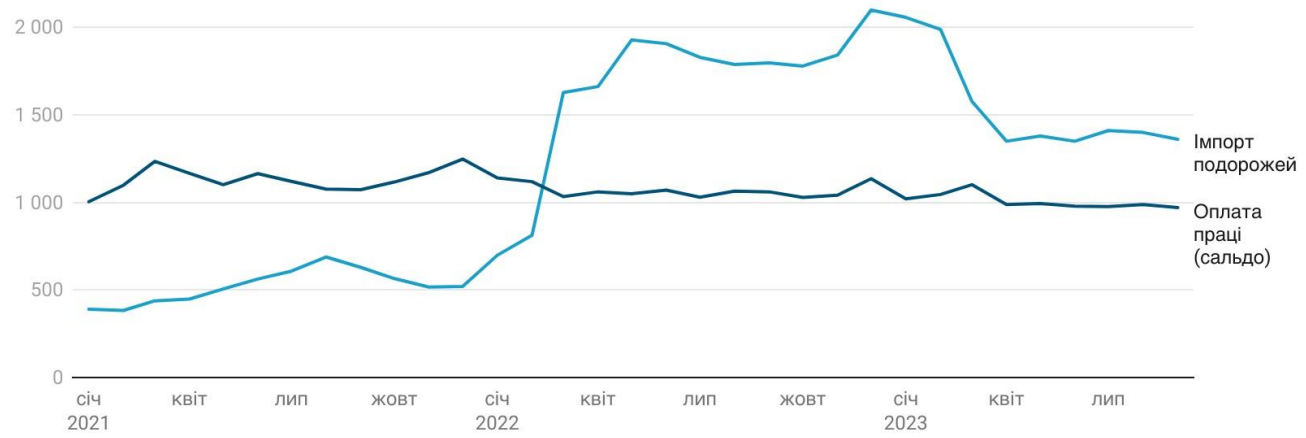

Джерело: НБУ

Якщо до лютого 2022 року дефіцит торгівлі товарами частково компенсувався профіцитом у торгівлі послугами, після початку повномасштабної агресії рф сформувався дефіцит й у торгівлі послугами. За дев'ять місяців 2023 року він склав 7,2 млрд дол. США. Ключова причина такого дефіциту - велика кількість громадян, які виїхали після початку повномасштабної війни за кордон. Це зумовило високий імпорт подорожей, який за дев'ять місяців 2023 року склав 13,9 млрд дол. США (-1% дпр). Водночас приватні перекази з-за кордону, які раніше були основною статтею рахунку поточних операцій, пов'язаною з міграцією, зменшились до 9,0 млрд дол. США.

Як і у 2022 році, основним джерелом компенсації дефіциту торгівлі товарами та послугами були вторинні доходи, які значною мірою формувались за рахунок грантів від міжнародних партнерів. За дев'ять місяців чистий притік вторинних доходів склав 17,8 млрд дол. США, що також включає приватні перекази. Однак політична криза в США наразі гальмує виділення грантів. Це означає подальше зростання дефіциту рахунку поточних операцій, який за дев'ять місяців 2023 року вже досяг 5,5 млрд дол. США.

Рисунок 5: «Дзеркало міграції»: імпорт подорожей та оплата праці

Джерело: НБУ

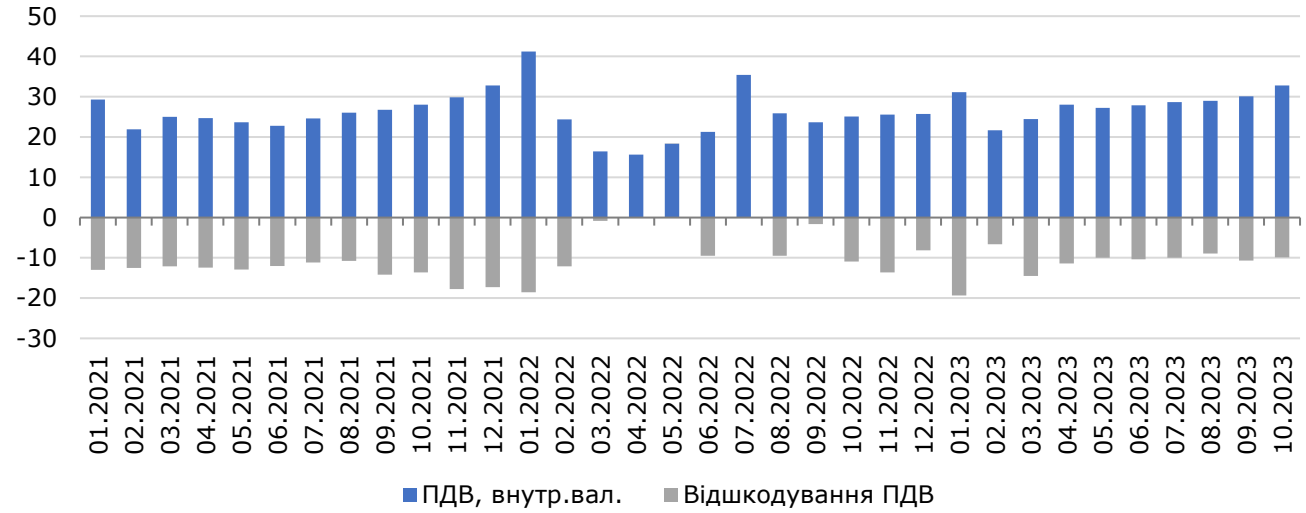
Державний бюджет: Пріоритет Держбюджету на 2024 рік – виграти війну

Бюджет-2023. В жовтні доходи загального фонду Державного бюджету становили 139 млрд грн, що дещо менше за вересень цього року. Цього місяця надійшов грант від США в еквіваленті 42 млрд грн, який може стати останнім на цей рік, що ставить виклики перед урядом щодо фінансування видатків в останні два місяці року.

Поліпшився рівень виконання розпису за податковими надходженнями. Податки, які адмініструє Державну податкова служба, перевиконано на 4,5% від плану, а рівень недовиконання доходів, що адмініструє Державна митна служба, скоротився до 1,6%. Надходженням податків від імпорту сприяло більше, ніж очікувалося, зростання імпорту в доларовому виразі та скасування податкових пільг. При цьому, стримувала їх зростання сильніша гривня, ніж було закладено у Бюджеті на 2023 рік. Так, доходи від ПДВ з імпорту зросли на 48% дпр, але в реальному виразі (з урахуванням інфляції) вони були нижчими за показник жовтня 2021 року на 17%.

Валові надходження від ПДВ з вироблених в Україні товарів та послуг зросли на 30,6% дпр, а в реальному виразі були на 13% нижчими за показник жовтня 2021 року. Більші суми доходів від ПДВ відображають подальше відновлення споживання. Відшкодування ПДВ у сумі 9,9 млрд грн було дещо нижчим за показник вересня 2023 року.

Рисунок 6: Внутрішнє ПДВ

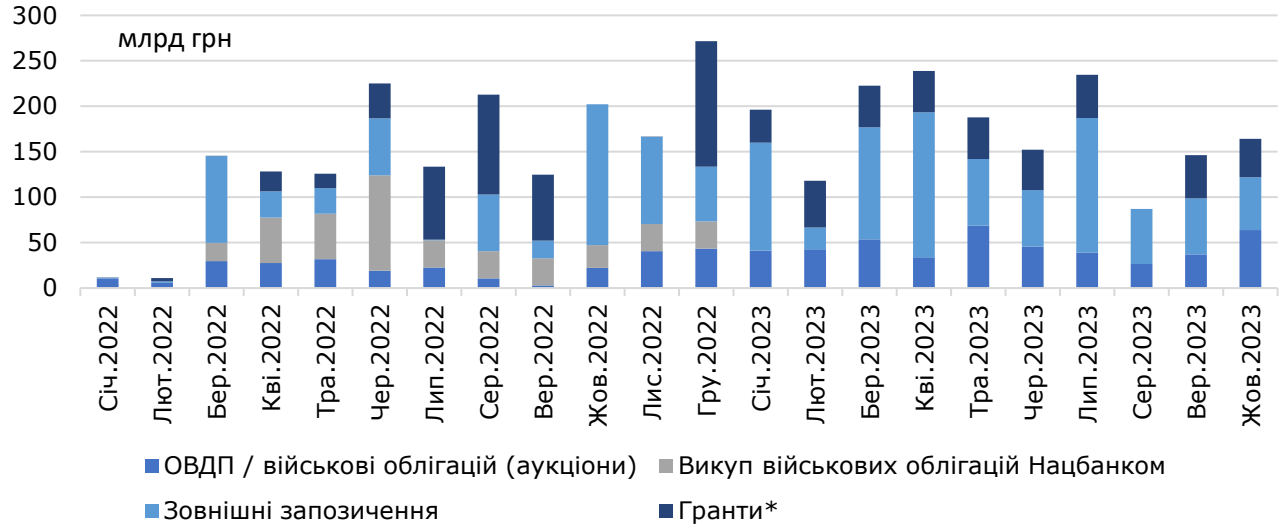
Джерело: Міністерство фінансів, openbudget.gov.ua

Доходи від ПДФО були на 2,5% меншими за вересневий показник, хоча ситуація на ринку праці поліпшується. Тому, ймовірно, це тимчасовий фактор. Доходи від цього податку були на 15,5% вищими за показник жовтня 2022 року.

В жовтні уряд зміг отримати від розміщення ОВДП 63,8 млрд грн порівняно з 36,9 млрд грн місяцем раніше. Третину коштів було отримано від номінованих в іноземній валюті паперів. Ймовірно, що збільшенню залучених коштів сприяло очікування інвесторів зі зниження облікової ставки НБУ і, відповідно, скорочення доходності ОВДП. Насправді Мінфін лише досить незначно скоротив ставку, оскільки нагально важливо зберегти попит на папери. Так, при внесенні змін до бюджету на 2023 рік саме додатковінадходження від ОВДП передбачені на фінансування оборони.

В жовтні також надійшов регулярний транш пільгової позики від ЄС. Всього з початку цього року від міжнародних партнерів надійшло на фінансування бюджету 35 млрд дол. США (в еквіваленті), що більше за показник 2022 року. Ці кошти є фактично єдиним джерелом фінансування видатків бюджету, які не відносяться до оборони та безпеки, які фінансують за рахунок внутрішніх надходжень. Такий розподіл є фактично вимогою міжнародних партнерів, які фінансують військову допомогу з інших бюджетів, ніж фінансову допомогу Україні.

Рисунок 7: Фінансування та гранти, які надійшли в державний бюджет, млрд грн

*Примітка: * гранти є частиною доходів бюджету, які обліковуються за кодом 42000000 «Від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ».*
Джерело: Мінфін, openbudget.gov.ua

Бюджет-2024: Верховна Рада ухвалила Державний бюджет на 2024 рік, який уряд підготував до другого читання. Зміни в ключових бюджетних показниках не були суттєві: доходи збільшили на 22 млрд грн і на таку ж суму знизили зовнішнє фінансування. Дефіцит Державного бюджету планують у сумі 1 571,5 млрд грн або 20,6% ВВП. Видатки на оборону та безпеку у сумі 1 693 млрд грн становитимуть 50,5% сукупних видатків Держбюджету.

На 2024 рік зовнішні гранти та позики заплановані у сумі еквівалентній 41 млрд дол. США, При цьому, за словами Міністра фінансів, 29 млрд дол. США ще не гарантовані. Так, США поки що так і не змогли знайти політичну підтримку для ухвалення пакету допомоги Україні. ЄС напрацьовує механізм підтримки України Ukraine Facility, який вже підтримав з певними змінами Європарламент. Однак ще попереду голосування у Раді ЄС, де потрібна одноголосна підтримка від всіх країн ЄС для швидкого прийняття документу. Поки що Угорщина, як і раніше, гальмує процес видалення допомоги. Тому ризики фінансування бюджету наступного року залишаються великими. З позитивних новин: Україна та МВФ досягнули домовленості на рівні експертів про другий перегляд програми – це підсилює сподівання на наявність фінансування бюджету надалі.

Обмежені бюджетні можливості разом з високими ризиками змусили уряд суттєво скоротити капітальні видатки, включно з видатками на відбудову та відновлення. На Фонд ліквідації наслідків збройної агресії практично не закладено фінансування на наступний рік: витрати бу йти в межах залишкіа коштів цього року, яких майже нема, а також за рахунок конфіскованих російських активів. Водночас фактичне фінансування відновлення та відбудови буде вищим, ніж сьогодні закладені за спеціальним фондом бюджету 12,5 млрд грн: передусім програми за фінансування Світового банку та ЄІБ. Так, за умови спроможності уряду та органів місцевого самоврядування вчасно та ефективно втілювати проєкти, фінансування буде вищим: сьогодні закладені суми є нижчими, ніж передбачені в угодах між Україною та відповідними МФО.

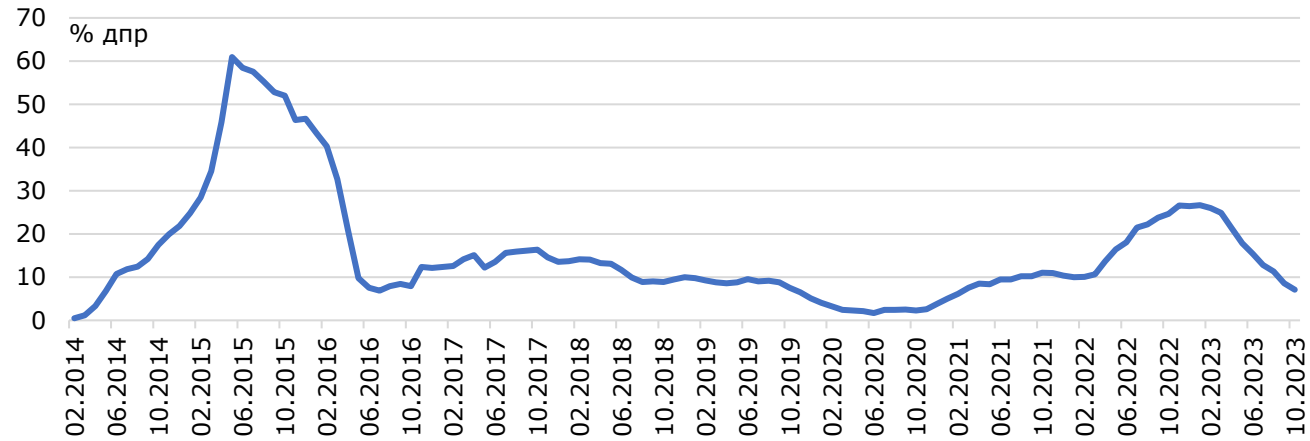
Інфляція: Тимчасово в межах цілі НБУ

У жовтні споживча інфляція сповільнилась десятий місяць поспіль і сягнула 5,1% дпр. До повномасштабної війни НБУ ставив за мету інфляцію в проміжку 4-6%. Востаннє інфляція відповідала цілі НБУ у грудні 2020 року. Основні фактори сповільнення інфляції залишились незмінними: економічна політика (фіксований курс гривні, збереження макроекономічної стабільності, фіксовані тарифи на більшість комунальних послуг), суттєво нижчий за довоєнний споживчий попит (хоча він поступово відновлюється), несприятливі для сільськогосподарських виробників ціни зовнішніх ринках та високі витрати на експорт, що тримає низькими ціни на внутрішньому ринку. Також зіграло свою роль у сповільненні інфляції відновлення логістичних ланцюгів після перебоїв з постачанням ряду товарів у 2022 році і пов'язаного з цим зростання цін.

У жовтні інфляція у місячному виразі склала 0,8% дпм. Це вже 11 з 12 останніх місяців, коли місячне зростання споживчих цін не перевищує 1% (у липні та серпні ціни взагалі знижувались). Інфляція у жовтні відображала сезонне зростання цін на овочі та молочні продукти, зростання цін на паливо через вищі ціни на нафту. За вирахуванням цих чинників споживчі ціни у жовтні в середньому були близькими до вересневих.

У наступні місяці зростання цін може прискоритись: поступове відновлення споживчого попиту може дозволити виробникам та торговим мережам збільшити націнки, а дорожче пальне підвищило транспортні витрати виробників та торгових мереж.

Рисунок 8: Інфляція споживчих цін

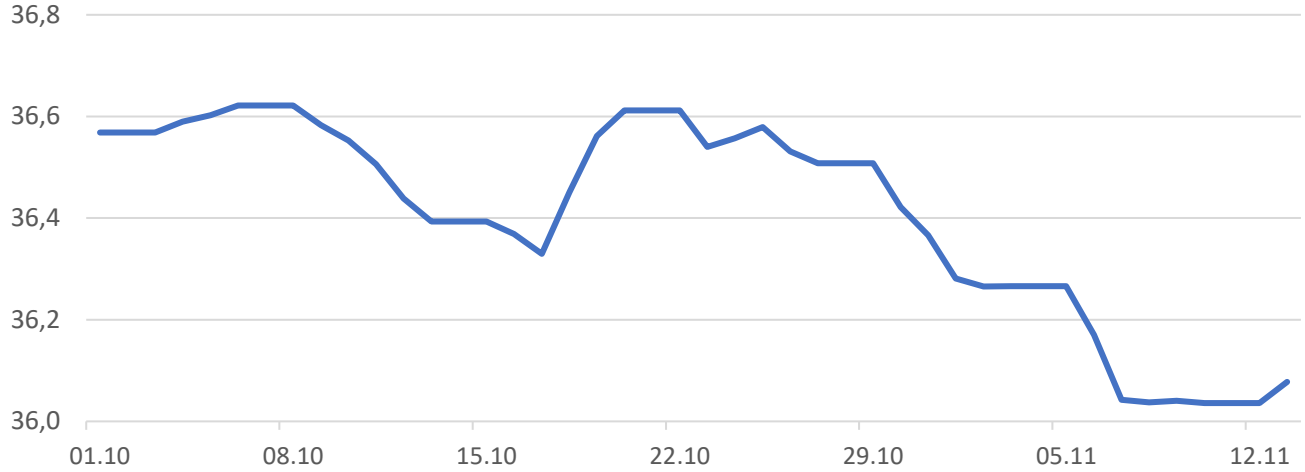
Джерело: Держстат

Монетарна та валютна політика: НБУ залишив ставки за своїми операціями незмінними, але змінив визначення облікової ставки

Монетарна політика. НБУ у жовтні вирішив залишити незмінними відсоткові ставки за своїми операціями. Зокрема відсоткова ставка за депозитами овернайт НБУ залишилась 16% річних. Це відображало намагання НБУ зберегти привабливість заощаджень в гривні порівняно із іноземною валютою та ризики прискорення інфляції у наступні місяці.

Також НБУ змінив визначення облікової ставки НБУ, яка є ключовою відсотковою ставкою НБУ: він прирівняв її до ставки за депозитними сертифікатами овернайт, яка є найнижчою із відсоткових ставок НБУ. Раніше облікова ставка була прирівняна до ставки за тримісячними депозитними сертифікатами НБУ, тобто була посередині коридору відсоткових ставок НБУ: ставка овернайт була на 4 п.п. нижчою, відсоткові ставки за кредитами банкам вищими. Як наслідок зміни визначення облікова ставка знизилась до 16% річних з 20% річних. На думку НБУ, це змусить підприємства та населення більше зважати на облікову ставку, тому що вони будуть знати, що це відсотки, які банки можуть безризиково отримати від НБУ на вільні кошти. Час покаже, чи виправдаються такі сподівання НБУ. Наразі єдиним наслідком перегляду визначення облікової ставки є зниження відсоткових ставок, прив'язаних до облікової ставки НБУ. Наприклад, зменшиться максимальна пеня за прострочення оплати за господарськими договорами.

Рисунок 9: Офіційний курс гривні до долара США, грн за дол.

Примітка: Зауважимо, що значення обмінного курсу на рисунку починаються з 36,0 грн/дол. США
Джерело: НБУ

Валютна політика. За перші тижні нефіксованого курсу гривня укріпилась до долара США на 1,4% (на 13 листопада), коливання курсу в цілому залишались невеликими. За шість тижнів НБУ витратив 4,1 млрд дол. США на підтримку курсу. Після першого тижня витрати НБУ були близькими до середніх у попередні місяці. Як і очікувалось, відчутних змін у обміні валют для населення не сталось. Втім, НБУ анонсував поступове збільшення гнучкості курсу, але не оприлюднив часові рамки таких змін. Тому зберігається невизначеність щодо того, скільки часу курс буде залишатись близьким до фіксованого.

Контакти:

Інститут Економічних Досліджень
та Політичних Консультацій
вул. Рейтарська 8/5-А, 01030 Київ
Тел. (+38044) 278-6342
E-mail: institute@ier.kyiv.ua
http://www.ier.com.ua

Застереження

Ця публікація була підготовлена Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій за фінансової підтримки Європейського Союзу. Її зміст є виключною відповідальністю Інституту економічних досліджень і політичних консультацій і не обов'язково відображає погляди Європейського Союзу. МЕМУ має виключно інформаційний характер. Судження, представлені у цій публікації, відображають нашу точку зору на момент опублікування та можуть бути змінені без попередження. Хоча ми доклали самих ґрунтовних зусиль для підготовки якомога точнішої публікації, ми не беремо на себе жодної відповідальності за можливі помилки. Інститут не несе зобов'язань за будь-які збитки чи інші проблеми, які виникли прямо чи опосередковано через використання будь-яких показників цієї публікації. В разі цитування обов'язковим є посилання на Інститут економічних досліджень та політичних консультацій.